

Kovács Mária

Kolozsvár

16–18. századi ötvösmunkák a dévai és hátszegi gyülekezetekben

A Hunyad-Zarándi Református Egyházmegye gyülekezetei közül néhány elnéptelenedése már a 18. század végén elkezdődött és klenódiukai a környékbeli eklézsiák tulajdonába kerültek. Az egyházmegye szórványgyülekezeteinek száma a 19–20. század során folyamatosan nőtt, így az ötvöstárgyak begyűjtése már a 19. század első felében elkezdődött (a megszűnt tustyai gyülekezet javait Hátszegre szállították be).¹ Ekkor még az átvett tárgyakról részletes leltárt készítettek. A 20. század folyamán begyűjtött tárgyakat nem vették leltárba, így a begyűjtés időpontját nem ismerjük, származási helyükre is csupán felirataikból és a vizitációs jegyzőkönyvek feljegyzéseiből következtethetünk. Az elnéptelenedett gyülekezetek ötvöstárgyait ma többnyire a dévai és hátszegi eklézsialádákban őrzik, mely ötvösgyűjtemények a szakirodalom számára teljesen ismeretlenek.

Az elnéptelenedett gyülekezetek közül Hátszegen tanulmányozhattam a klopotivai, fehérvízi, nagypestényi, oláhbrettyei és tustyai eklézsiák emlékanyagát, Déván pedig a Maros menti gyülekezetek felszereléseit: Marossillye, Marossolyos, Marosnémeti. Szintén Déván található a Fehér megyei borbereki gyülekezet fedeles pohara és kenyérosztó tányérja, valamint a földrajzilag távol eső Bethlen kenyérosztó tányérja. A bethleni tányér már 1814-ben a dévai eklézsia tulajdonában volt,² hogy mi módon került oda, arra nincs adatunk. A borbereki edények beérkezési időpontját sem ismerjük pontosan, de mindenképp az 1930–1972 közötti időszakban történhetett, mert Debreceni László még Borberekén írta le őket, viszont az 1972-es dévai leltárkönyvben már szerepelnek.³

A szórványgyülekezetekből származó ötvöstárgyak mellett mind a dévai, mind a hátszegi eklézsia gazdag gyűjteménnyel rendelkezett. A dévai úrasztali edények kiemelkedő darabjai múzeumi gyűjteménybe kerültek. Az 1900-as évek elején indult el az a hullám, amely során a gyülekezetek régi, használaton kívüli klenódiumaikat áruba bocsátották, az így szerzett pénzt templomaik felújítására vagy éppen új úrasztali felszerelések vásárlására fordították. Az Egyházkerületi Közgyűlés 1906. november 10-i határozata értelmében az egyházi tulajdonban lévő „műkincsek” csak nagyon indokolt

¹ Hátszegi Egyházközség levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltárában, C 5-ös fond. Számadások, vagyonösszeírások (1832–1936), I. kötet, 1832. 32.

² Kiss István: A Hunyad-Zarándi Református Egyházmegyéhez tartozó egyházközségek úrasztali készleteinek összeírása a XVII. század végéről. *Református Szemle*, 1993, 312. [A továbbiakban: Kiss]

³ Debreceni László: *Vázlatkönyvek 1928–1936*. Darkó–Debreceni Gyűjtemény, G 1-es fond, az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltárában. 1930, 185. – [A továbbiakban: Debreceni] A dévai gyülekezet leltárkönyve, 1972, a dévai gyülekezet levéltárában, ltsz. 21.

esetben adhatók el, akkor is csak az Erdélyi Múzeum régiségtárának, esetleg a Magyar Nemzeti Múzeumnak.⁴

A dévai gyülekezet 1913-ban, Bitay Béla papsága idején, használaton kívüli ötvöstárgyait az Erdélyi Múzeumnak adta el. Az 1814-es leltárból ismert tárgyak⁵ közül csupán egy tányér maradt egyházi tulajdonban, egy serleg és egy kenyérszító tányér kivételével (ezek valószínű a 19. század folyamán pusztultak el) a múzeum tulajdonába kerültek. Ma a dévai parókia falán elhelyezett fénykép tanúskodik csupán az egykori értékes tárgyról: késő gótikus kehely, 17. századi fedeles serleg, egy másik serleg fedele, szintén 17. századi kehely és keresztelőkancsó, fedeles kupa. Ma a Kolozsvári Történelmi Múzeum tulajdonában van a 17. századi kehely, a 17. századi serleg fedele és a keresztelőkancsó.⁶ A későgótikus kehelynek és serlegnek az évek során nyoma veszett, a Történelmi Múzeum új, 1970-es évekből származó leltárkönyvébe már nem kerültek be. A Sebastian Hann munkájaként ismert Naláczki kanna valószínűleg 1972-ben került a Bukaresti Szépművészeti Múzeum tulajdonába, azonban átszállítására vonatkozó írott forrással nem rendelkezünk.⁷ Elképzelhető, hogy a kannához hasonlóan a gótikus kehely és a serleg is valamelyik másik múzeum tulajdonába került.

Jelen tanulmányom a klopotivai, fehérvízi, hátszegi, dévai, marosillyei ötvöstárgyak ismertetésére vállalkozik, mivel a felsorolt többi szórványgyülekezet fennmaradt emlékanyagát a nemrég megjelent tanulmánykötetben közöltem.⁸ A dévai gyülekezet kegyeszei közül a múzeumi gyűjteményben lévőket is ismertetem, a serleg és kehely leírását a Déván őrzött fénykép alapján készítettem el.

A Hunyad-Zarándi Egyházmegye 16–17. századi ötvösmű emlékanyaga az idők során megcsonkult, több értékes darabról csak a 18–19. századi vizitációk jegyzőkönyvei adnak hírt, részletes leírás nélkül. Ha a vizitációk alapján próbáljuk rekonstruálni a 17–19. századi készletet, az derül ki, hogy a 15–16. századi emlékek majdnem teljesen hiányoztak, a vajdahunyadi és dévai kelyhek kivételével korai darabokat nem említenek a leltárak. Ennek az időszaknak másutt is ritkán maradt fenn emléke, a hívek többnyire a 17. században szerelték fel gyülekezeteiket úrasztali edényekkel. A katolikus egyház felszereléseiből Déván és Vajdahunyadon őrződött meg egy-egy késő gótikus kehely, ezekről csupán a források adnak hírt, mivel a 20. század elején múzeumi gyűjteménybe kerültek, ahol nyomuk veszett.

Az egyházi tulajdonban lévő legkorábbi darabok a 17. század első feléből származnak. Összevetve a vizitációs jegyzőkönyvek és Debreceni László feljegyzéseit a fenn-

⁴ *Műemlékeinkről, klenódiámainkról*. Igazgatótanácsi levelek, az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltárában. 1906. II. köteg, 24.

⁵ A korábbi egyházmegyei vizitációk nem vették számba a dévai gyülekezet javait, mivel Déva püspöki vizitációs hely volt.

⁶ ENTM., Kolozsvár, ltsz.: F. 3674, F. 3687, F. 3675.

⁷ 1972–1974 között a Kolozsvári Történelmi Múzeum tulajdonából több ötvöstárgyat szállítottak Bukarestbe, az 1970-ben létrejött Történelmi Múzeum kiállítására. Az átszállított tárgyak leltárában (*Transfer MNIR București, 1972–1974*, a Kolozsvári Történelmi Múzeumban) nem szerepel a Naláczki kanna, de mindenképp ekkor került Bukarestbe, mivel Viorica Guy Marica 1972-ben, Sebastian Hannról írt munkájában már a Bukaresti Szépművészeti Múzeum 1844/GG 70 130 leltári számmal megjelölt tárgyaként említi. Jelenleg is ott őrzik, mivel a múzeum 1997-es katalógusában szerepel. Victor Simion: *Capodopere ale artei metalelor prețioase din România*. București 1997.

⁸ *A hunyad-zarándi református egyházkegyeségek történelmi katasztere*. III. Sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Buzogány Dezső–Ósz Sándor Előd. Kolozsvár 2007. 506–550. [A továbbiakban: HuZaTK/3.]

maradt emlékanyaggal, megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb pusztulásra a 20. század második felében került sor. Debreceni László Hátszegen még feljegyzi az aranyozott ezüst serleget és kelyhet, amely mára eltűnt,⁹ úgyszintén a kéméndi kehely és kenyérosztó tányér,¹⁰ a nagypestényi talpas pohár és virágos díszítésű tányér,¹¹ az oláhbrettyei talpas pohár és keresztelőpohár is azóta semmisült meg.¹²

Elképzelhető, hogy néhány közülük a begyűjtéskor semmisült meg, mivel ezekről semmiféle leltárt nem készítettek. A hátszegi és dévai egyház tulajdonában lévő ötvös-tárgyak nagyon változatosak, ott találjuk a tölcséres és talpas poharakat, a kenyérosztó tányérokat, kelyheket, serlegeket, fedeles kupákat, keresztelő készleteket.

Bár a kelyhek és serlegek az úrvacsoraosztás központi részében kaptak szerepet, a tárgyalat gyülekezetek klenódiumai között e tárgycsoport korábbi (17–18. századi) darabjai kis számban vannak jelen. Ennek oka elsősorban az, hogy a 17. század folyamán a hívek a világi használatban oly elterjedt talpas poharakkal látták el gyülekezeteiket. A nagyobb gyülekezetek esetében (Déva) találkozunk csupán korábbi, a reformáció térhódítása előtt készült, gótikus kelyhekkel. Az 1814-es leltárban említett dévai gótikus kelyhet 1913-ban vásárolta meg az Erdélyi Múzeum, de a Kolozsvári Történelmi Múzeum 1970-es években írt leltárkönyvébe már nem került be (Katalógus 1. ábra).

A hatkaréjos, lépcsős kiképzésű talp alsó részét áttört, virágos fríz díszíti. A karéjok csúcsában levelek hajlanak fel. A talp felső részét áttört, szőlőleveles inda díszíti. A hatszögű láb sodronyok által hat mezőre tagolt. Az íves záródású mezők öntött, ékköves virágornamentikája a szár irányába erőteljesen felívelő indákkal folytatódik. Az 1814-es leltár szerint a vörös színű kövek közül csak egy maradt meg.¹³ A láb felső részén lilimos fríz húzódik. A hatszögű szár oldallapjain, az 1884-es budapesti ötvösmű-kiállítás katalógusa szerint, MARIA GRACIA felirat olvasható.¹⁴ A lapított gömb alakú nódusz hat rotulusában szintén ékköves virágok voltak elhelyezve, felületét sodronnyal szegélyezett, virágos hálóval borított mezők díszítik. A sima, harang alakú kupa áttört, hatszirmú virág- és indadíszes kosárban helyezkedik el. A virágok szintén ékköves díszítésűek voltak. A kupakosarat lilimos párta zárja. A kehely leírását az 1814-es vizitációs jegyzőkönyvben olvashatjuk.¹⁵

A 17. századi kelyhek és serlegek említésével gyakrabban találkozunk a vizitációs jegyzőkönyvekben. Mindkét tárgycsoportot talpas pohárként említik, így nehezen tudjuk megkülönböztetni, hogy kehely-e a tárgy vagy serleg. Csak abban az esetben különböztetik meg, ha fedeles serlegről van szó. A fennmaradt emlékegy a vizitációk feljegyzéseinél jóval kisebb számot mutat, egyházi tulajdonban csupán a hátszegi kehely és a marosillyei serleg maradt. A dévai egyház klenódiumai közül ma a Kolozsvári Történelmi Múzeum gyűjteményében tekinthető meg a 17. századi kehely¹⁶ és a fedeles serleg fedele.¹⁷ A múzeum tulajdonába került serleget a fent említett fényképről ismerjük.

⁹ Debreceni 072.

¹⁰ Uo. 028.

¹¹ Uo. 086.

¹² Uo. 097.

¹³ Kiss 312.

¹⁴ *A magyar történelmi ötvösmű-kiállítás leltára*. Budapest 1884. 88.

¹⁵ Kiss 312. *Egy feledetlen aranyozott pohár, mely régentén kövekkel volt ki rakva, most pedig az alhyán csak egy ve-res kő találatik*. Nyom 41¹/₄.

¹⁶ ENTM, ltsz.: F. 3674.

¹⁷ ENTM, ltsz.: F. 3687.

A dévai 17. századi fedeles serleg kerek, erős horonnyal tagolt talpa trébelt növényi ornamentikával díszített (Katalógus 2., 2a. ábra). Szárán áttört díszítésű gyűrű felett három öntött, női arcban végződő kacsából kialakított nódusz helyezkedik el. A magas kupa egyenes aljú, a szájpérem fele enyhén szélesedik. A kupa palástját gyümölcskötegekből, levél- és indadíszekből szerkesztett gazdag, domborított díszítés borítja. A gyümölcskötegeket keretező motívumok elsősorban a van Vianen művészcsalád tagjainak munkái alapján a 17. század közepső harmadában egész Európában népszerűvé váló ún. aurikuláris (a fülkagyló porcaira emlékeztető elemekből álló) stílus ismeretéről tanúskodik. A kihajló peremű fedelének negyedkörív keresztmetszetű tagozatát, szemcsézett alapon stilizált növényi ornamentika ékesíti. A fedél kidomborodó, sima tagozatán négy S alakú, öntött elemre támaszkodó lemezen helyezkedik el a fedélgomb, amely jobb kezében lándzsát, bal kezében pajzsot tartó harcos alakját ábrázolja (2c. ábra). A lándzsa felett nagy méretű zászló ível. A serleg fedele ma is a Kolosvári Történeti Múzeumban tanulmányozható, a serlegnek az évek során nyoma veszett. A serleg adományozóját és mesterét nem ismerjük, egyetlen írásos említését az 1814-es vizitációs jegyzőkönyvben találjuk.¹⁸

A tárgyalt gyülekezetek fennmaradt 17. századi serlegei közül a marosillyei maradt egyházi tulajdonban (Katalógus 3., 3a. ábra). A részben aranyozott ezüst serleg kerek talpának pereme kihajló, negyedkörív keresztmetszetű tagozatát vésett gyöngysor díszíti. A gyöngysor liliumokkal tagolt, az egyes gyöngyszemekben a serleg mestere ötszirmú virágokat helyezett el (3b. ábra). A láb hengeres tagozatát öntött tárcsa választja el a váza alakú, lándzsalevelekkel díszített szártól. A lapított gömb alakú nóduszt karéjos lemez osztja két egyenlő részre, amelyeket vésett liliumok ékesítenek. A nagyméretű, felfele erőteljesen kihajló kupa alsó részén alacsony lándzsalevélsor húzódik. A serleg nóduszának és talpának vésett díszítése gyenge minőségű. A serleg adományozója és mestere ismeretlen, az 1781-es és 1795-ös vizitációs jegyzőkönyvek szűkszavúan írták le.¹⁹ Serlegünk ma a dévai gyülekezet tulajdonában van,²⁰ begyűjtésének időpontját nem ismerjük. Debreceni László 1930-ban készített vázlatai alapján sikerült azonosítanunk, ő még Marosillyén írta le.

A dévai gyülekezet 17. századi kelyhét 1913-ban vásárolta meg az Erdélyi Múzeum, majd innen a Kolosvári Történeti Múzeum tulajdonába került (Katalógus 4., 4. ábra).²¹ A kisméretű kehely egyszerű, hatkaréjos talpának pereme tagolt, hatszögű lába díszítetlen. A kehely alsó szárrésze hiányzik, a felső hengeres. Lapított gömb alakú nódusza mélyített övvel tagolt. Az egyszerű, sima felületű, harang alakú kupa felső részén olvasható az adományozási körirat: *BOK ANNA EF: SZANTOHALMI es SZENTANDRASI ECCLESIAHOZ ALANDEKOZZA / 1679*. A gótikus stílus hatását jelzi a hatkaréjos talp, a gyűrűs szár, a kupa méretének megnövekedése már a 17. századra utal. A kupa már akkora méretet öltött, hogy a kehely aránytalanná vált, hiszen magassága eléri a talp és a szár együttes magasságát. A hiányzó alsó szár rész is ezt az aránytalanságot hangsúlyozza. A kehely mestere ismeretlen. Adományozóját csupán a feliratból ismerjük, akárcsak adományozási körülményét. Bok Anna 1679-ben a kely-

¹⁸ Kiss 313.: *Egy ismét aranyozott ezüst vitorlás fedelű pohár 1/2 kupásnyi nyom Lotott 32.*

¹⁹ Egy talpas aranyozott ezüst pohár. *A hunyad-zarándi református egyházközségek történeti katasztere*. II. Sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Buzogány Dezső–Ősz Sándor Előd. Kolosvár 2005. 458., 467. [A továbbiakban: HuZaTK/2.]

²⁰ A dévai gyülekezet 1972-es leltárkönyvében 164. leltári számmal van bejegyezve.

²¹ ENTM, Ltsz.: F. 3674.

het a szántóhalmi és szentandrászi gyülekezet számára ajándékozta, ahonnan a 18. század folyamán (pontos adat nem áll rendelkezésünkre) a dévai gyűjteménybe került, ahol 1814-ben számba vették.²²

Az egyházi tulajdonban lévő hátszegi kelyhet, tányérjával együtt, a 17–18. század fordulóján adományozta Lukács János (Katalógus 5., 5. ábra). A kerek, hólyagokkal díszített, aranyozott vörösréz talpa utólagos. A hengeres alsó szárrész sűrűn tagolt, akár csak a felső, váza alakú szár. Az enyhén lapított gömb alakú náduszt vésett csigavonalas mezők közé helyezett, domborított ékkőszerű motívumok díszítik. A náduszt és a kupa alatt elhelyezett rovátkolt tárcsát három, kartusba foglalt ékkőmotívummal díszített kacs köti össze. A sima kupa alatt négy, háromkaréjos levélformára kialakított lemez helyezkedik el. Az alacsony, öblös kupán olvasható az adományozási felirat: *T: N: LUKÁCS JÁNOS URAM AJÁNDIKOZTA AZ HÁTSZEGI REFORMÁTA ECCLESIANAK / 1702*. Lukács János nevével 1702-ben a demsusi templom alapítói között találkozunk.²³ A kehely és a hozzá tartozó tányér adományozását az 1700-as vizitációs jegyzőkönyv örökítette meg,²⁴ részletes leírását az 1796-os jegyzőkönyvben olvashatjuk.²⁵

Az ezüsből készült, aranyozott tányér pereme keskeny, öble lapos (Katalógus 6., 6a., 6b. ábra). Egyetlen díszét a fenekére vésett adományozó felirata alkotja: *T: N: LUKÁCS / JANOS: URAM: A: / JANDIKOZTA: AZ: / HATSZEGI: RE / FORMATA: ECLE: / SLANAK / 1702*. A tányér és kehely mestere ismeretlen. Az 1782-es és 1796-os jegyzőkönyvekben olvashatjuk részletes leírását.²⁶ Méretét igazolja az 1832-es vagyonösszeírás bejegyzése, amely értelmében készítéséhez 2,5 lat ezüstöt használtak fel.²⁷

Míg Erdély más területeinek református gyülekezeteiben a kelyhek száma a 18. század folyamán jelentősen megnőtt, addig a hunyad-zarándi eklézsiákban alig találkozzunk néhány századvégi alkotással. Ennek oka elsősorban az, hogy a 18. században már elkezdődött az egyes gyülekezetek elnéptelenedése. A tárgyalt gyülekezetek emlékanyagában nem maradt fenn 18. századi kehely, a 19. század első felét a marosillyei kehely képviseli (Katalógus 7., 7a. ábra).

A marosillyei kehely a 18–19. század fordulóján kialakult, leegyszerűsödött kehelyformát mutat. Kerek talpának pereme rovátkolt, negyedkörív keresztmetszetű tagozata kannelurázott. A csonkakúp alakú lábat rovátkolt öv választja el a nádusszal egybeöntött hengeres szártól. A nádusz váza alakú. A kihajló szájú tulipánkehely alsó részén, kupakosárra emlékeztető domborított kannelurákkal díszített. A kupa kihajló szája aranyozott. A szájjal vésett adományozó felirat olvasható: *Az Ilyei Ev.: Ref.: Eklésiának*

²² Kiss 313. *Egy kisebb ezüst pohár, melyen találtak felül írás Szánta Halmi, és Sz. András Ecl[ési]ának ajándékozta Bor: Ann E F 1679. Nyom Lotott 10.*

²³ *A hunyad-zarándi református egyházközségek történeti katasztere*. I. Sajtó alá rendezte, bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel ellátta Buzogány Dezső–Ősz Sándor Előd. Kolozsvár 2003. 260. [A továbbiakban: HuZaTK/1.]

²⁴ HuZaTK/2. 17.

²⁵ HuZaTK/2. 39. *Egy más sima arannyos ezüst pohár, a talpán kilenc gombforma van magából kicsinálva, a dekeka kímetszve, a szára két helyen meghasadva, az oldalán ilyen írással: T. N. LUKATS JANOS URAM AJANDEKOZTA: AZ HÁTSZEGI REFORMATA ECCLESIANAK. 1702.*

²⁶ HuZaTK/2. 39. *Egy kisebb ezüst tányér cum inscriptione: Lukács János Ur ajándékozta a Hátszegi R. Eklésiának. 1702.*

²⁷ Hátszegi Egyházközség levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltárában, C 5-ös fond. Számadások, vagyonösszeírások (1832–1936), I. kötet, 32.

*ajándékozta / Hidvégi Gróf Miko Rózália 1842^{ben} Augusztus 30^{kán}.*²⁸ A kehely mestere (lásd a talp fenekére és felső részére beütött jegyeket, 7b. ábra) a kolozsvári Szathmári György. Nem rendelkezünk a kelyhet említő írásos forrással, Debreceni László sem jegyezte fel. Jelenleg a dévai gyűjteményben található, az 1972-es leltárkönyvben 174/11 leltári számmal jelölték.²⁹

A 18. század második felében készült a marosillyei kenyérsztó tányér (Katalógus 8., 8a. ábra). Az egyszerű ezüstantányér keskeny peremén későbbi felirat olvasható: *AZ ILJEI R[eformátus] SZ[ent] ECLÉSIAÉNAK RÉGISEGE 1800 ESZTEN[őben]*. A felirat értelmében az eklézsia tulajdonában lévő tányérra vésték rá a tulajdont igazoló feliratot. Az 1795-ös leltárból ismerünk egy sima, felirat nélküli, aranyozott ezüstantányért, elképzelhető, hogy erről lenne szó.³⁰ A tányér mestere, adományozója, akárcsak az adományozás ideje, ismeretlen. Arról sincs adatunk, hogy mikor került Dévára, Debreceni László 1930-ban még Marosillyén jegyezte fel vázlatfüzetébe.³¹

A hunyad-zarándi gyülekezetek klenódiiumai közt legnagyobb számban a tölcséres és talpas poharak voltak jelen, szinte minden gyülekezet leltárában ott találjuk. A tölcséres pohár a 16–17. században általánosan elterjedt pohárforma volt, amely nevét tölcsérhez hasonló formájáról kapta. A 17. századra a poharak már hengeres testűek, derekukról eltűnt a vésett öv, díszítésüket csupán a kihajló szájpere alatti, vésett reneszánsz mustra alkotja. A 17. század folyamán végig találkozunk ezzel a pohárformával.

A fehérvízi pohár a tölcséres poharak 17. századi formáját mutatja (Katalógus 9., 9a. ábra). A pohár két évszázadon át világi használatban volt, majd 1840-ben, Jári János adományozása révén került egyházi tulajdonba. A hengeres testű, enyhén kihajló szájú pohár ezüsből készült, csupán a száj alatti öv díszítését aranyozták. Díszítését a kihajló szájpere alatti, vésett reneszánsz mustra alkotja, amely stilizált levélmotívumokból, tulipánokból szerkesztett (9c. ábra). A leveles frízt a pohár teste felé pontozott öv zárja. Készítetőjének monogramja és a készítés időpontjára vonatkozó dátum a pohár testén bevéssett olaszkoszorúban látható: *SLKA / 1635* (9b. ábra). A tulajdonjelzés alatt csőrében leveles ágat tartó madár eddig feloladatlan címerábrázolás. Adományozó feliratát utólag az olaszkoszorú két oldalára vésték be: *E Poharat adgya az Fehérvízi-templomnak / Jári János nevével Biro Annával. / 1840*. Jári János személyéről semmit nem tudunk, hasonló névvel találkozunk az 1804-es fehérvízi vizitációs jegyzőkönyvben, valószínű apjáról lehet szó.³² A pohár fenekére beütött, karéjos pajzsban elhelyezett IK mesterjegye eddig feloladatlan. A pohárra vonatkozó írott forrással nem rendelkezünk.

Az úrvacsoraosztás másik kelléke a kenyérsztó tányér. A Hunyad-Zarándi Egyházmegye gyülekezeteiben fennmaradt tányérokat formai sajátosság nem jellemzi, mindegyik korának általánosan elterjedt, mindennapi használati edényéhez hasonló. Funkciójukra csupán feliratuk utal. A tányérokra vonatkozóan a vizitációk feljegyzései

²⁸ Mikó Rózália (1824–1891) a hidvégi gróf Mikó Miklós és gróf Mikó Rózália leánya. Első férje a zabolai Mikes Kelemen volt, 1851-ben a bethleni Bethlen Gáborhoz ment feleségül. Bethlen Gábor Zaránd vármegye főispánja volt.

²⁹ A dévai gyülekezet leltárkönyve, 1972. 30.

³⁰ HuZaTK/2. 467.

³¹ Debreceni 1930, 033.

³² Macesden, mint Fehérvíz filiális gyülekezetében Jári János, az eklézsia kurátora a kurátorságot Jári Lászlóra bízta. HuZaTK/1. 327.

szükszavúak, a legrészletesebb leírások is csak feliratukat rögzítették. Emlékanyagunk több 17. századi darabot tartalmaz.

Az általam legkorábbinak vélt hátszegi tányér a 17. század második felében készült (Katalógus 10., 10a. ábra). Az egyszerű, keskeny peremű, lapos öblű tányér egyetlen díszét peremére vésett majuszkulás körirata alkotja: *QVID PARAS DENTES ET VENTREM CREDE ET MANDUCASTI AVGVSTINUS 1668*. A fenekére beütött mesterjegy értelmében (félköríves záródású négyzetes keretben korona alatt PP mesterjegy, 10b. ábra) a brassói Paulus Roth ötvös alkotása.³³ A mester 1646 és 1689 között tevékenykedett, 1687-ben céhmester volt. Apjánál, Samuel Rothnál tanult, 1637 októberében szabadult fel, vándorévei után 1646-ban iktatták be a mesterek könyvébe.³⁴ A tányér adományozója az 1700-as vizitációs jegyzőkönyvből ismert, aki nem más, mint rekettyefalvi Csermenyi Mihályné. Az adományozásra, a feljegyzés szerint, 1680-ban került sor, a tányért poharával együtt ajándékozta, azonban 1700-ban a rossz állapotban lévő pohárból Naláczai István egy új poharat készíttetett.³⁵ Adományozójáról a bejegyzésen kívül semmit nem tudunk. A tányér részletes leírását az 1782-es és 1796-os vizitációs jegyzőkönyvben, majd az 1832-es vagyonösszeírásban olvashatjuk.³⁶

A dévai gyülekezet Bethlenből származó tányérját Bethlen Elek adományozta (Katalógus 11., 11a. ábra). A széles peremű, lapos öblű tányér peremének alsó részén olvasható a vésett övek közé helyezett, vésett csillagok által tagolt adományozó felirat: *BETHLEN ELEK ATTA AZ BETHLENI VARBELI TEMPLOMHOZ ANNO DOMINI 1679*.³⁷ A bethleni templom tulajdonából miképpen kerülhetett Dévára, arról nincs adatunk, valószínűnek tartom, hogy marosillyei közvetítésről és a 19. század elejéről lehet szó, amikor a környéken több Bethlen adománnyal találkozunk.³⁸ Az 1814-es dévai vizitáció már számba vette.³⁹ Hasonló feliratú kelyhet ismerünk a bethleni egyház tulajdonában, amelyet Bethlen Elek 1695-ben adományozott: *A Bethleni várbeli Templomhoz atta Bethlen Elek 1695*.⁴⁰ Kutatásom során Bethlen Elek több adományával találkoztam a bonyhai, bethleni gyülekezetek tulajdonában. A dévai tányér mestere ismeretlen, akárcsak a fent említett ötvöstárgyak készítője.

A tárgyalt emlékanyag viszonylag nagyszámú 18. századi kenyérsztó tányért őriz. A klopotivai gyülekezet tányérját 1733-ban készíttette Pogány János (Katalógus 12., 12a. ábra). Az ezüsből készült tányér pereme széles, mélyülő öblének középső része kidomborodik. Peremét négy, szabálytalan karéjos mezőbe foglalt, szemcsézett alapú

³³ Gyárfás Tihamér: *A brassai ötvösség története*. Brassó 1912. 324. [A továbbiakban: Gyárfás] Kőszeghy Elemér: *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig*. Budapest 1936. 37. [A továbbiakban: Kőszeghy]

³⁴ Gyárfás 110.

³⁵ HuZaTK/2. 17.

³⁶ HuZaTK/2. 34., 39.: *QVID PARAS DENTES ET VENTREM CREDE ET MANDUCASTI AVGVSTINUS 1668*. Az 1832-es vagyonösszeírás szövege megegyezik az előbbivel, csupán annyival egészül ki, hogy kilenc lat ezüstöt használtak fel készítéséhez. Hátszegi Egyházközség levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltárában, C 5-ös fond. Számadások, vagyonösszeírások (1832–1936), I. kötet, 1832. 32.

³⁷ II. Bethlen Elek a bethleni Bethlen család tagja, 1643–1696 között élt. 1691-ben lett kancellár, ezt követően gyakran megajándékozta református gyülekezeteit. Első feleségétől, kapivári Kapy Erzsébettől elvált, második felesége 1678-tól borsai Nagy Klára volt. Nagy Klárától több gyermeke született, közülük.. Elek nőtt fel, aki gróf Pekry Katát vette feleségül. Nagy Iván: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Digitális reprint, Arcanum Digitéka, Budapest. [A továbbiakban: Nagy Iván]

³⁸ HuZaTK/2. 482–483.

³⁹ Kiss 312.

⁴⁰ Lestyán Ferenc: *Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai*. Gyulafehérvár 2000. 13.

növényi ornamentika díszíti. Az egymással szemben lévő motívumok azonosak, így két, szimmetrikusan megszerkesztett, erőteljesen ívelő levelekkel szegélyezett, egyszerű tulipántó és két rombuszba foglalt, négyszirmú virágból kiinduló levelekből szerkesztett motívumot láthatunk (12b. ábra). Öblének domború tagozatát szemcsézett alapra helyezett forgórózsa díszíti (12c. ábra). Peremének vésett díszei közt olvasható a vésett majuszkulás felirat: *JOHANNES POGÁNY / CURAVIT FIERI EC / CLESIAE RE / FORMATAE / CLOPOTIWIENSIS / ANNO 1733*. Idős Pogány János több évig volt a klototivai eklézsia kurátora, 1775-ben bekövetkezett halálakor is kurátorként említik. 1775-ben a gyülekezet klenódiumait az ő házából rabolták el. Több értékes darab ekkor pusztult el, tányérunk is a rablók kezére jutott.⁴¹ A viszontagságok után tányérunk 1777-ben visszakerült az eklézsia tulajdonába: Bakosnyitza László, a tolvajok kezéből, egyenesen Bukarestből hozta vissza.⁴² Kalandos történetéről az 1782-es vizitáció leírása is megemlékezik, majd részletes leírását találjuk az 1796-os jegyzőkönyvben is.⁴³ A tányér mestere ismeretlen. Arról nincs adatunk, hogy mikor került a hátszegi gyülekezet ládájába, elképzelhető, hogy 1982-ben Dobai László hátszegi lelkész szállította be a levéltári anyaggal együtt, Darkó Ákos még Klototiván jegyezte fel.⁴⁴

A klototivai gyülekezet másik tányérját az 1775-ös betörés után adományozták, mivel az eklézsia úrvacsoraosztó tányér nélkül maradt (Katalógus 13., 13a., 13b. ábra). Az egyszerű kivitelezésű, keskeny peremű, mély öblű, ezüst tányér aranyozott. Fenekének peremén vésett adományozási körirat olvasható: *A KLOPOTIVAI REFORMÁTA EKLESIAÉNAK P[ogány] P[ogány] K[ristina] ÉS K[lototivai] P[ogány] M[áté], 1775. ESZT[endőben]*. Pogány Máté adományával több alkalommal találkozunk a klototivai vizitációs jegyzőkönyvekben. Az 1782-es és 1796-os jegyzőkönyvekben a tányér részletes leírását olvashatjuk.⁴⁵ A tányér mestere, a fenekén beütött mesterjegy értelmében (nyolckaréjos keretben BWP, négykaréjos keretben 13-as hitelesítő jegy, 13c. ábra), a nagyszebeni Burkhardt Wilhelm Patzoff, aki 1764-ben lett mester és 1780-ig tevékenykedett.⁴⁶

A klototivai Pogány család nevéhez fűződik a klototivai pogány pénzes kupa adományozása (Katalógus 14., 14a. ábra). A világi használatban lévő, 17. századi kupát tulajdonosai az 1775. évi betörést követően ajándékozták az egyháznak. Adományozási körülményét az 1776-os vizitációs jegyzőkönyvből ismerjük: a marosnémeti özvegy Pogány Ádámné, Nádudvari Krisztina, férje emlékére adományozta az egyháznak.⁴⁷

⁴¹ HuZaTK/2. 228.

⁴² HuZaTK/2. 231. *A tolvajok által elvitett szent edények közül elérte az ezüsttányér ilyen inscriptioval: Johannes Pogány curavit fieri Ecclesiae Refor. Klototivaiensis Ao 1733. Mellyet a tekintetes Nemes Tábla rendelkezéséből azon tolvajok executiojokra Oláhországba küldetett tekintetes Bakosnyitza László uram hozta vissza Bukuresdről.*

⁴³ HuZaTKa/2. 236., 244.

⁴⁴ Darkó Ákos jegyzetei. Darkó–Debreceni gyűjtemény, az ERGyLvt.-ban, G1-es fond, 13. doboz, 122. [A továbbiakban: Darkó]

⁴⁵ HuZaTK/2. 232. *Tekintetes Pogány Máté uram az anyyával, tekintetes Puj Kristina asszonnnyal készítettett ezen eklézsia számára egy ezüst aranyas fedeles pohárt és hasonló tárgyért, mellyeken ilyen inscriptio vagyon: A' N. Klototivai Reform. Ekklesiának P. P. K. és K. P. M. 1775. Eszstendőben.*

⁴⁶ Kőszeghy 262.

⁴⁷ HuZaTK/2. 229. *Egy ezüst, kívül-belül aranyas, pontban fél ejteles, 32 s 1/2 lotot nyomó ezüst kanna, a fedelén fehély a Krisztus képét, az oldalán körös környül a 12 apostolok képét representálván, a fedelének belső részén kereken Sz. E. P. N. E. Anno 1667. lévén írva. Ajándékozta méltóságos m[aros]németi Nádudvari Kristina asszonnny egy pár kedves gyermekeinek, n[agy]klototivai Pogány Sigmond úrfinak és Pogány Francisca kassasszonnnyak nevek alatt, néhai jó férjének, áldott emlékezetű n[agy]klototivai Pogány Ádám úrnak emlékezetire.*

Klopotivai Pogány Ádám, mint az egyházmegye egyik kurátora, 1775. február 26-án hunyt el.⁴⁸ A 16–17. századi erdélyi ötvösségben az edények antik érmékkal való díszítése nagyon elterjedt volt. Az ötvöstárgyakon a 16. században újfajta díszítési mód jelent meg, az edények falába antik pénzeket foglaltak bele. Az antik pénzes edények készítésének fő központjai a német városok voltak, kisugárzásuknak következtében terjedt el az erdélyi műhelyekben. A 17. századra főképp a kupákat és poharakat díszítették érmékkal, a század végére már nemcsak antik érméket, hanem másolatokat, forgalomban lévő vereteket, emlékérmeket is felhasználtak.⁴⁹ A klopotivai kupa hengeres palástján tizenkét azonos, gyöngysoros keretbe foglalt, makedóniai tetradrachmáról készített replikát helyezett el a mester. A replikákat az ötvös maga készíthette. Az ezüsből készült aranyozott kupa domború talpának pereme kihajló. A hengeres testet egy-egy tagolt, öntött öv zárja le. A domború fedél sima, fedélgombja hiányzik, a vizitáció bejegyzése öntött emberfőt ír le. A fedél belsejében enyhén domború, olaszkoszorúba foglalt érmén vésett tulajdonjelzés eddig feloldatlan családi címert fog közre. A kettős ívben záródó címerpajzsot akantuszlevelek közé helyezték, benne kar által tartott tatárfő. A tulajdonjelzés eddig feloldatlan: *Sz. E. P. P. N. E. Anno 1677* (14b. ábra). A kupa íves fülének visszahajló részére díszítetlen címerpajzs került, a fül öntött díszítése egymás fölé helyezett liliumokból szerkesztett. Az íves záródású, lemez alakú billentő öntött virágos kartusokkal díszített. A kanna mestere ismeretlen. A kannát Darkó Ákos még Klopotiván írta le, ma már a hátszegi gyülekezet ládájában őrzik.⁵⁰

Rövid kitérő után a dévai gyülekezet 18. századi tányérja kerül bemutatásra (Katalógus 15., 15a. ábra). A széles peremű, lapos öblű tányért 1778-ban adományozta Váradi Mózes. A tányér öblében helyezték el a koronával lezárt, koszorúba foglalt Váradi család címerét (15b. ábra). A címerpajzs alsó részén hét vár látható, e felett egymással szemben ágaskodó szarvas és oroszlán, köztük zászló. A címertani jobb oldali szarvas felett kardot tartó kar látható, az oroszlán felett könyöklő férfikar kivont kard hegyén török fejet tart, felette kitárt szárnyú, kétfejű sas helyezkedik el. Adományozó feliratát mestere a tányér peremére véste: *KEMENDI VÁRADAI MOSES NEMES HUNYAD VÁRMEGYE MAROS MELLÉKI FŐBÍRÁJA HÜTŐS TÁRSÁVAL INCZÉDI ILONÁVAL CSINÁLTA#ÁK E TÁNGYÉRT A DÉVAI REFOR[mata] ECCLÉSLA SZÁMÁRA 1778*.⁵¹ Váradi Mózes 1780-ban a dévai egyház kurátora volt, az 1770-es évek elején a kéméndi eklézsia kurátoraként jelenik meg a vizitációs jegyzőkönyvekben.⁵² 1779-ben a dévai templom javítására 50 véka meszet adományozott, a klopotivai egyház 1783-as ónkannájának adományozása

⁴⁸ Ósz Sándor-Előd: Herepei István (1715–1780) és a Herepei lelkész-dinasztia indulása. *Református Szemle*, 2006/6. 751. Pogány Ádámot 1747-ben a Zaránd vármegyei eklézsia kurátorává választották. Dáné Veronka: *Az Erdélyi Református Főkonzisztórium levéltárának mutatója 1700–1750*. Kolozsvár 2000. 432.

⁴⁹ Bíroné Sey Katalin – T. Németh Annamária: „Pogány pénzes” edények. In: *Évezredek, évszázadok kincsei*. Budapest, 1990. Kiss Erika: A brief History of Hungarian Gold and Silver in the Sixteenth to Eighteenth Centuries. In: *A celebration of Hungarian Gold and Silver*. Budapest 2003. 29.

⁵⁰ Darkó 126.

⁵¹ Váradi Mózes a kéméndi Várady család tagja, Váradi Zsigmond és Púj Sára fia. Első felesége Tisza Sára volt, akit 1755-ben vett feleségül. Második felesége Inczédi Ilona, akitől 1777-ben Ignác fia született. Váradi Mózes, mint ahogy a feliratban is olvashatjuk, Hunyad vármegye főbírája, a Hunyadi Református Egyházmegye kurátora volt. 1804-ben halt meg, felesége 1808-ban. Bőjthe Ödön: *Hunyad megye Sztrigymelléki részének és nemes családainak története*. Budapest 1891. 292.

⁵² HuZaTK/2. 148., 152.

szintén az ő nevéhez fűződik.⁵³ A tányér fenekére beütött mesterjegye (íves pajzsban IO monogram és lekerekített négyzetes keretben 12-es hitelesítő jegy, 15c. ábra) eddig feloldatlan. A 18. századi egyházmegyei vizitációk nem vették számba a dévai gyülekezet javait, így első írásos említését 1814-ből ismerjük.⁵⁴

A Váradi család adománya a kéméndi gyülekezet 17. századi talpas pohara (Katalógus 16., 16a. ábra). A kéméndi, alig néhány tagot számláló gyülekezet eklézsiáládájára magánszemélyek viselnek gondot, itt őrzik Hans Mautner mester talpas poharát, amelynek begyűjtése szükségszerű lenne. A 17. században készült, világi használatban lévő poharat csak a 18. első évtizedében ajándékozták az egyháznak. A részben aranyozott ezüst pohár hengeres talpának pereme erőteljesen kihajlik, testétől hullámvonalas osztógyűrű választja el. A felfelé kihajló hengeres test a keskeny, aranyozott szájperem alatt trébelt, gravírozással körvonalazott, három kisebb és három nagyobb stilizált, liliomos lambrekinnel díszített. A hullámvonalas osztógyűrű fölött, levélmotívumok közé helyezett sasábrázolással találkozunk (16c. ábra). Alkotója a madarat háromszor jeleníti meg, kétszer kitárt szárnyakkal, a harmadik ábrázolás fönixmadárhoz hasonló. A talpat az osztógyűrű alatti sávban liliomos és leveles lambrekinek díszítik, alsó részén három egyszerű levéldísz látható. Adományozó feliratát mestere a száj alatti lambrekinek közé véste: *BAJORI FERENCZ ES VARADI JUDIT ADTA AZ KEMENDI EKKLESZLANAK / A[nno] 1708*. A felirat felett korábban bevéselt tulajdonjelzést olvashatunk: „B F”, Bagosi Ferenc, aki később a tulajdonában lévő pohárra feliratot vésetett és az egyháznak ajándékozta. Adományozóit csupán a felirat szövegéből és a vizitációs jegyzőkönyvekből ismerjük. E kettő egybevetésekor eltérésre figyelhetünk fel, mivel az 1705. és 1782. évi vizitáció Bagosi Ferencként örököltette meg adományozóját, a felirat tévesen Bajoriként.⁵⁵ A pohár mestere a talp peremére beütött jegy szerint (fordítva beütött HM monogram alatt 14-es hitelesítő jegy, 16d. ábra) a brassói id. Hans Mautner.⁵⁶ A mester Szebenben tanult, 1669-ben ment Brassóba, ahol 1670-ben mesterré avatták. Több tanítványát ismerjük, így Petrus Sigerius, Paul Rheter, és nem utolsósorban azonos nevű fia t, aki 1694-ig tevékenykedett.⁵⁷ A brassói ötvös 9 munkáját ismerte eddig a szakirodalom, amelyből hetet a budapesti Magyar Nemzeti Múzeumban őriznek.⁵⁸ A mester alkotásai közt négy egybejáró poharat és egy talpas poharat találunk. Talpas poharunk 1708. évszáma csupán az adományozásra vonatkozik, készítésének ideje az 1680-as évekre tehető.

A dévai gyülekezet ezüstözött vörösréz tányérjának származási helye ismeretlen (Katalógus 17., 17a. ábra). Az ezüstözött vörösréz tányér hatszögű, keskeny peremének széle tagolt. Peremét trébelt, gravírozással körvonalazott, a csúcsoknál összekapcsolt, ívesen kihajló szalagdíszes levélmotívumok díszítik (17b. ábra). A szimmetrikusan elhelyezett motívumok hatszor ismétlődnek, beborítva a tányér teljes peremét. A tányér mestere és adományozója ismeretlen. A marosnémeti egyházközség nem szere-

⁵³ HuZaTK/1. 296., 298., HuZaTK/2. 236.

⁵⁴ Kiss 312. „Egy belől aranyozott ezüst tányér ezen felyül irással Kemendi Vaiadi Moses N. S. Hunyad Vármege Maros melljéki Fő Birája, Hites Társával Intzédi Ilonával tsináltatták a Tángyért a Devai Refta Eccla Számára 1778. Nyom – 21½”.

⁵⁵ HuZaTK/2. 141. 1705: *De praesenti vagon egy virágos kupa vagy pohár, a virága aranyos, Bagosi Ferencz uram ökegyelme ajándéka*, 163. 1782: *Bágozi Ferentz és Váradi Judith adta a Kéméndi Ekklesiának Ao 1708*.

⁵⁶ Gyárfás 322., Kőszeghy 41–42.

⁵⁷ Gyárfás 245.

⁵⁸ Kolba Judit: Hans Mautner brassói ötvös. In: *Folia Historica*, Budapest 1976/4. 7–23.

pel a 18. századi egyházmegyei vizitációs jegyzőkönyvekben, így csupán az 1814-es leltárból ismerjük, amely aranyozott réztányért említ.⁵⁹ Mivel tányérunk ezüstözött, csupán feltételezhetjük, hogy a marosnémeti eklézsia tulajdonában volt.

A hunyad-zarándi gyülekezetekben őrzött klenódiumok kiemelkedő alkotása a Nalácsi kannaként ismert dévai kupa, amely a neves nagyszebeni Sebastian Hann ötvös munkája (Katalógus 18, 18a. ábra). A kannát a dévai gyülekezet 1913-ban az Erdélyi Múzeumnak adta el, innen 1972-ben a bukaresti Szépművészeti Múzeum tulajdonába került. A kannát nem állt módomban személyesen tanulmányozni, csupán az 1913-ban készült fényképről és Viorica Guy Marica részletes tanulmányaiból ismerjük.⁶⁰ A kanna domború talpát öntött növényi ornamentika díszíti, gyümölcsök közül három öntött emberfő bontakozik ki. A hengeres test domborított, két ószövetségi történetet ábrázoló díszítése négy jelenetre tagolt. A mester két-két jelenetben ábrázolja Dávid és Betsabé, Zsuzsanna és a Vének történetét.⁶¹ A domború fedél öntött növényi díszítése között meztelen, hátradőlő fiú alakja látható. A fedélgombot hárfán játszó szíren alkotja, az íves fül öntött hermával díszített. A kanna testének alsó részén olvasható az adományozási felirat: „NALACZI SARA AN[N]O 1745”. Az 1697–1699 között készült kannát tulajdonosai a 1745-ben adományozták a dévai egyháznak. Nalácsi Sára nevével gyakran találkozunk a vizitációs jegyzőkönyvekben, a dévai templom 1732-es javítása az ő nevéhez kapcsolódik, 1740-ben az iskola fedését, 1745-ben a cinterem falának javíttatását támogatta.⁶² A kannára vonatkozó egyetlen feljegyzést az 1814-es leltárban olvashatjuk.⁶³

Az úrasztali edényekkel összehasonlítva a keresztelő készletek jóval kevesebb változatosságot mutatnak. A 17–18. századból kevés nemesfémből készült keresztelő-edényt ismerünk, általában olcsóbb ónnal helyettesítették őket. A vizsgált emlékanyagban egy kancsó képviseli a 17–18. századot. A dévai gyülekezet 17. századi keresztelő kancsója ma a kolozsvári Történelmi Múzeum gyűjteményében tekinthető meg (Katalógus 19., 19a. ábra).⁶⁴ Az aranyozott réz kancsó lába hengeres, öblös, szájánál behúzott testét két öntött öv tagolja. A kancsó formája keleties modorú. A kiöntővel ellátott kancsó fedele hiányzik, félköríves füle hullámvonalas kialakítású. Az alsó öv két oldalán vésett, rovátkolt félköríves fríz húzódik. A felső öv alatt olvasható felirata: *ANNO 1677 DEVAI ECCLESIAHOZ VALO*. A felirat alatt olaszko-szorúba helyezett, összekapcsolt házassági címer látható, az Ecsedi és Nagy család címerei. A török főt tartó átnyilazott kar címerábrázolását *S[zá]N[toh]AIMAI ECSEDI PAL*⁶⁵ körirat szegélyezi, a páncélos karon ülő, szájában virágos, leveles ágat tartó madárábrázolást *PUSPOKI NAGI EVA* felirat szegélyezi (19b., 19c. ábra). Az 1677-es felirat betűi különböznek e feliratok betűitől, így valószínű, hogy a

⁵⁹ Kiss 311.

⁶⁰ Viorica Guy Marica: *Cămile istoriate ale argintarului Sebastian Hann*. In: *Acta Musei Napocensis*. 1965. 368–400. Uő: *Sebastian Hann*. Sibiu 1972.

⁶¹ A kanna díszítésének részletes leírását Viorica Guy közölte a fent idézett tanulmány 393–396. oldalain.

⁶² HuZaTK/1. 281. Nalácsi Sára nagybarcsai Bartsai Gergely, Hunyad vármegye főispánjának volt a felesége.

⁶³ Kiss 312.: *Egy aranyozott ezüst Kanna, melyen az Szent Dávid Históriaja vagon ki vert rajzolatokkal, mint egy 1 Kupás nagyságu, az alján Nalácsi Sára van 1745 és nyom Lottót 84.*

⁶⁴ ENTM. Ltsz.: F. 3675.

⁶⁵ 1729-ben néhai lapugyi Ecsedi Pál javai Thórdai Sigmond utódjára, Thórdai Ádám Istvánra szálltak Tótesden. Thórdai Zsigmond felesége Ecsedi Krisztina volt. Bójthe 157.

17. század első felében készült kancsóra utólag vésték rá az adományozási feliratot. Az egyszerű kivitelezésű kancsó mestere ismeretlen. Az 1814. évi vizitációs jegyzőkönyvben találjuk egyetlen említését.⁶⁶

A 18. század első felében készült fedeles pohár tányérjával együtt a század végén került a Fehér megyei borbereki egyház tulajdonába, innen ismeretlen úton, a 20. század második felében a dévai gyűjteménybe. A részben aranyozott fedeles pohár szájperem felé szélesedő testét csavart kannelúrák díszítik (Katalógus 20., 20a. ábra). A szájperem alatti aranyozott mezőbe vésték be a két adományozó feliratot. Az 1736-os évszámot tartalmazó felirat a pohár készítőitől állít emléket, azonban szövegéből nem derül ki, hogy melyik egyháznak adományozták: *A MENNYEI NAGY URNAK ASZTALARA ISTENES BUZGOSAGÓKBOL KESZITETTEK EZEN POHART KIS R[édei] REDEI JOSEPH ES FELESEGE BIRRO KATA ANNO 1736.* A második felirat a pohárnak a borbereki egyházhoz való adományozását örökítette meg: *A[NN]O 1791-ben PEDIG G[róf]. TELEKI KATA B[áró] ALVINTZI GÁBORNÉ AJÁNDÉKOZTA A BORBEREKI REFORMÁTA ECCLESIAÉNAK.* A homoródszentmártoni Bíró Katalin és Rhédey József utódja, Rhédey Farkas Teleki Katalint vette feleségül, így öröklődött poharunk a Teleki családra. A pohár fedelének pereme erőteljesen kihajlik, negyedkörív keresztmetszetű tagozatát csavart kannelúrák ékesítik. Aranyozott hornyolat felett, csavartdíszű tagozaton helyezkedik el a forgácsdíszből és tulipánból szerkesztett, csokrot ábrázoló fedélgomb. A pohár mestere ismeretlen.

A részben aranyozott, egyszerű tányér (Katalógus 21., 21a. ábra) egyetlen díszét peremének alsó részére vésett felirata alkotja: *A[nn]O 1791-ben PEDIG G. TELEKI KATA B. ALVINTZI GÁBORNÉ AJÁNDÉKOZTA A BORBEREKI REFORMÁTA ECCLESIAÉNAK.* Mivel a tányérnak korábbi felirata nincs, feltételezzük, hogy csupán az adományozáskor készülhetett, mestere ismeretlen.

Az együttesre vonatkozó írott forrással nem rendelkezünk, begyűjtésére valószínű a 20. század második felében, a borbereki gyülekezet megszűntével került sor, mivel az 1972-es dévai leltárkönyvben már szerepelnek.⁶⁷

Az erdélyi ötvösség fennmaradt tárgyi emlékeinek kutatása szempontjából a hátszegi és dévai gyűjtemények igen változatos emlékanyaga újabb adatokra világít rá. Az ismertetett emlékanyag egy kis régió református gyülekezeteiben őrzött ötvöstárgyai-nak keresztmetszetét adja. E munkák ismeretében számos, 17–18. századi, műkincseket készítő nemes művészet- és egyházpártolásának lehetünk tanúi. Az ötvösmunkák feliratai alapján egy-egy adattal többet tudunk a Hunyad vármegyei Pogány, Puj, Lukács, Nalácsi, Várad, valamint a Bethlen család ötvösséget is fellendítő megrendeléseiről, ugyanakkor egy-egy ötvösmester eddig ismeretlen munkájára derül fény.⁶⁸

Felhasznált irodalom

A magyar történelmi ötvösmű-kiállítás lajstroma. Budapest 1884.

A hunyad-zarandi református egyházközösségek történeti katasztere I. Sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Buzogány Dezső–Ósz Sándor Előd. Kolozsvár 2003.

⁶⁶ Kiss 312.: *Egy Keresztelő kis Kanna aranyozott ezüst, ezen feyül írással: Dévai Ecclesiához valo Ao 1677 – az oldalán két címer körül ez Inámiái Etsedi Pál Püspöki Nagy Éva nyom – 13.*

⁶⁷ A dévai gyülekezet 1972. leltárkönyvében 173. leltári számmal jelölték.

⁶⁸ A kéméndi gyülekezet talpas pohara a brassói Hans Mautner eddig ismeretlen alkotása.

- A hunyad-zarándi református egyházközségek történeti katasztere II.* Sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Buzogány Dezső–Ósz Sándor Előd. Kolozsvár 2005.
- Bíróné Sey Katalin–T. Németh Annamária: „Pogány pénzes” edények. In: *Évezredek, évszázadok kincsei*. Budapest 1990.
- Bőjthe Ödön: *Hunyad megye Sztrigymelléki részének és nemes családainak története*. Budapest 1891.
- Csulak Ferenc: *A hátszegi református egyház története 1641-től 1968-ig, amint azt az anyakönyvekben és különböző erdélyi levéltárakban megismerhettem*. Kolozsvár 1987. Kézirat, Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltára.
- Gyárfás Tihamér: *A brassai ötvösség története*. Brassó 1912.
- Kiss Erika: A brief History of Hungarian Gold and Silver in the Sixteenth to Eighteenth Centuries. In: *A celebration of Hungarian Gold and Silver*. Budapest 2003.
- Kiss István: A Hunyad-Zarándi Református Egyházmegyéhez tartozó egyházközségek úrasztali készleteinek összeírása a XVII. század végétől. *Református Szemle*. 1993.
- Kolba Judit: Hans Mautner brassói ötvös. *Folia Historica*, Budapest 1976/4.
- Kőszeghy Elemér: *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig*. Budapest 1936.
- Nagy Iván: *Magyarország családi címereikkel és nemzedékerendí tábláikkal*. Digitális reprint, Arcanum Digitéka, Budapest.
- Victor Simion: *Capodopere ale artei metalalor prețioase din România*. București 1997.
- Viorica Guy Marica: Cămile istoriate ale argintarului Sebastian Hann. In: *Acta Musei Napocensis*. 1965.
- Viorica Guy Marica: *Sebastian Hann*. Sibiu 1972.

Források

- Darkó Ákos jegyzetei. Darkó–Debreceni gyűjtemény, az ERGyLvt.-ban, G1-es fond, 13. doboz.
- Debreceni László: *Vázlatkönyvek 1928-1936*. Darkó–Debreceni Gyűjtemény, G 1-es fond, az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltárában. 1930.
- Hátszegi Egyházközség levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltárában, C 5-ös fond. Számadások, vagyonszeírások (1832–1936), I. kötet.
- Műemlékeinkről, klenódiúmmainkról*. Igazgatótanácsi levelek, az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltárában. 1906, II. kötet.
- Transfer MNIR București, 1972–1974*, a Kolozsvári Történelmi Múzeumban.

Katalógus

1.

Tárgynév: Kehely

Helység: ismeretlen

Származási helye: Déva

Anyaga: ezüst, aranyozott, ékkő

Készítési technikája: vert, öntött, vésett, áttört

Ornamentika: növényi

Mesterjegye és mestere: ismeretlen

Készítés helye és ideje: 15. század vége – 16. század eleje

Felirat: MARIA GRACIA

Használat: használaton kívül

Bibliográfia: *A magyar történelmi ötvösmű-kiállítás lajstroma*. Budapest 1884. 88.

A hatkaréjos, lépcsős kiképzésű talpas alsó részét áttört, virágos fríz díszíti. A karéjok csúcsában levelek hajlanak fel. A talp felső részét áttört, szőlőleveles inda díszíti. A hatszögű láb sodronyok által hat mezőre tagolt. Az íves záródású mezők öntött, ékköves virág-

2a. ábra

1. ábra

ornamentikája a szár irányába erőteljesen felívelő indákkal folytatódik. A láb felső részén liliomos fríz húzódik. A hatszögű szár oldallapjain MARIA GRACIA felirat olvasható. A lapított gömb alakú nádusznak hat rotulusában szintén ékköves virágok voltak elhelyezve, felületét sodronnyal szegélyezett, virágos hálószerű borított mezők díszítik. A sima, harang alakú kupa áttört, hatszirmú virág- és indadíszes kosárban helyezkedik el. A virágok szintén ékköves díszítésűek voltak. A kupakosarat liliomos párta zárja.

2.

Tárgynév: Fedeles serleg

Leltári szám: F. 3687

Megye: Kolozs

Helység: Kolozsvár, Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum

Származási hely: Déva

Anyaga: ezüst, aranyozott

Készítési technikája: vert, öntött, domborított, gravírozott, poncolt

Ornamentika: növényi, figurális

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli

Készítés helye és ideje: 17. század

Használat: használaton kívüli

2b. ábra

2c. ábra

A serleg kerek talpa kettős tagolású, trébelt növényi ornamentikával díszített. Szárán áttört díszítésű gyűrű felett három öntött, női arcban végződő kacsából alkotott nádusz helyezkedik el. A magas kupa egyenes aljú, enyhén szélesedő oldallal. Palástját gyümölcscsokrokból, levél- és indadíszekből szerkesztett gazdag, domborított díszítés borítja. Kerek, kihajló peremű fedelének negyedkörív keresztmetszetű tagozatát, pontolt alapon, stilizált növényi ornamentika ékesíti. A fedél kidomborodó sima tagozatán helyezkedik el a fedélgomb, amely négy S alakú öntött, gyöngyosoros elemre helyezett lemezre támaszkodik. A fedélgomb harcos alakját ábrázolja, amely jobb kezében kardot, bal kezében pajzsot tart, fölötte nagyméretű zászló ível.

3a. ábra

3.

Tárgynév: Serleg

Leltári szám: 174/10, 1972

Megye: Hunyad

Helység: Hátszeg

Származási helye: Marosillye

Anyaga: ezüst, részben aranyozott

Készítési technikája: vert, öntött, vésett

Méretei: Talpátm.: 8 cm. Szájátm.: 10,1 cm. M.: 19,4 cm

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli

Készítés helye és ideje: 17. század

Adományozó: ismeretlen

Használat: használaton kívül

Állapot: nem észlelhető állagkárosodás

3b. ábra

A részben aranyozott ezüst serleg kerek talpának pereme kihajló, negyedkörív keresztmetszetű tagozatát vésett gyöngysor díszíti. A gyöngysor liliomokkal tagolt, az egyes gyöngyszemekben a serleg mestere ötszirmú virágokat helyezett el. A láb hengeres tagozatát öntött tárcsa választja el a váza alakú, lándzsalevelekkel díszített öntött szártól. A lapított gömb alakú nóduszt karéjos lemez osztja két egyenlő részre, amelyeket rovátkolt alapon vésett liliomok díszítenek.

A nagyméretű, felfele erőteljesen kihajló kupa alsó részén alacsony lándzsalevélsor húzódik. A serleg nóduszának és talpának vésett díszítése primitív.

4.

Tárgynév: Kehely

Leltári szám: F. 3674

Megye: Kolozs

Helység: Kolozsvár, Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum

Származási hely: Déva

Anyaga: ezüst

Készítési technikája: vert, öntött, vésett

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli

Készítés helye és ideje: 17. század

Adományozó: Bok Anna

Adományozás ideje: 1679

Adományozás helye: Szántóhalmi és szentandrási református egyház

Felirat: BOK ANNA EF: SZANTOHALMI es SZENTANDRASI ECCLESIAHOZ AIANDE-KOZZA / 1679

Használat: használaton kívüli

Állapot: jó

Az ezüst kehely hatkaréjos talpának pereme tagolt, hatszögű lába díszítetlen. A kehely alsó szárrésze hiányzik, a felső henger alakú. Lapított gömb alakú nódusza mélyített övvel tagolt. Az egyszerű, sima felületű, harang alakú kupa felső részén olvasható az adományozási körirat, amelyet két vésett öv választ el az évszámtól.

4. ábra

5.

Tárgynév: Kehely

Megye: Hunyad

Helység: Hátszeg

Anyaga: ezüst, vörösréz, aranyozott

Készítési technikája: vert, öntött, vésett

Méretei: Talpátm.: 7,6 cm. Szájátm.: 8 cm. M.: 11,5 cm

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli
Készítés helye és ideje: 17. század vége
Adományozó: Lukács János
Adományozás ideje: 1702

Felirat: T: N: LUKÁCS JÁNOS URAM AJÁNDIKOZTA AZ HÁTSZEGI REFORMÁTA ECLESIAÉNAK / 1702

Használat: használaton kívüli

Állapot: a kupa három helyen megrepedve, aranyozása helyenként lekopott.

A kerek, aranyozott vörösrez, hólyagokkal díszített talpa utólagos. A hengeres alsó szárrész sűrűn tagolt, akárcsak a felső váza alakú szár. Az enyhén lapított gömb alakú náduszt vésett csigavonalas mezők közé helyezett, domborított ékkőszerű motívumok díszítik. A náduszt és a kupa alatt elhelyezett rovátkolt tárcsát három, kartusba foglalt ékkőmotívummal díszített kacs köti össze. A sima kupa alatt négy, háromkaréjos levélformára kialakított lemez helyezkedik el. Az alacsony, öblös kupán olvasható az adományozási felirat.

5. ábra

6.

Tárgynév: Kenyérosztó tányér

Megye: Hunyad

Helység: Hátszeg

Anyaga: ezüst, aranyozott

Készítési technikája: vert, vésett

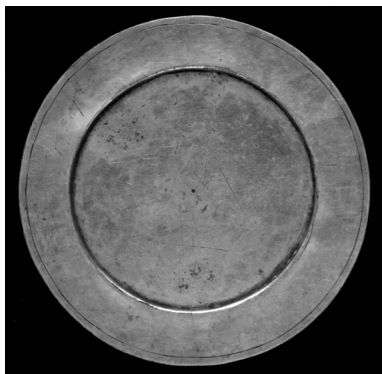
Méretei: Átm.: 14 cm

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli

Készítés helye és ideje: 17. század vége

Adományozója: Lukács János

Adományozás éve: 1702

6a. ábra

6b. ábra

Felirat: T: N: LUKÁCS / JANOS: URAM: A: / JANDIKOZTA: AZ: / HAT-SZEGI: RE / FORMATA: ECLE: / SIANAK / 1702.

Használat: használatban

Állapot: nem észlelhető károsodás

A kisméretű, ezüst, aranyozott tányért kelyhével együtt adományozta Lukács János. Az ezüsből készült, aranyozott tányér pereme keskeny, öble lapos. Fenekére vésték be majuszkulás adományozó feliratát.

7.

Tárgynév: Kehely

Leltári szám: 174/11, 1972

Megye: Hunyad

Helység: Hátszeg

Származási helye: Marosillye

Anyaga: ezüst, aranyozott

Készítési technikája: öntött, vésett

Méretei: Talpátm.: 13,9 cm. Szájátm.: 9,5 cm. M.: 24,7 cm

Mesterjegye és mestere: téglalap alakú pajzsban Szathmary és Kolozsvár városjegye Szathmáry György

Mesterjegy helye: a talp felső részén, megismétlődik a talp belsejében

Készítés helye és ideje: Kolozsvár, 19. század eleje

Adományozó: Mikó Rozália

Adományozás ideje: 1842

Felirat: Az Ilyei Ev.: Ref.: Eklésiának ajándékozta / Hidvégi Gróf Miko Rózália 1842^{ben} Augusztus 30^{kán}

Használat: használaton kívül

Állapot: nem észlelhető állagkárosodás

Kerek talpának pereme rovátkolt, negyedkörív keresztmetszetű tagozata kannelurázott. A csonkakúp alakú lábat rovátkolt öv választja el a nádusszal egy-

7a. ábra

7a. ábra

beöntött, hengeres szártól. A nádusz váza alakú. A kihajló szájú tulipánkehely alsó részén domborított kannelurákkal díszített, amely kupakosárra emlékeztet. A kupa kihajló szája aranyozott. A száj alatt vésett felirat olvasható.

8. ábra

Az egyszerű, ezüst tányér keskeny peremén későbbi felirat olvasható.

8.

Tárgynév: Kenyérosztó tányér
 Leltári szám: 174/5
 Megye: Hunyad
 Helység: Déva
 Származási helye: Marosillye
 Anyaga: ezüst
 Készítési technikája: vert, vésett
 Méretei: Átm.: 14,6 cm
 Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli
 Készítés helye és ideje: 18. század
 Felirat: AZ ILJEI R[eformátus]
 SZ[ent] ECLESIAÉNAK REGISEGE
 1800 ESZTEN[őben]
 Használat: használaton kívül
 Állapot: jó

9.

9a. ábra

Használat: használaton kívüli

Állapot: kisebb karcolások, fenekén cinezés nyomai.

Ezüst, vert, vésett díszítésű. A hengeres testű, enyhén kihajló szájú pohár ezüsből készült, csupán a száj alatti öv díszítését aranyozták. Díszítését a kihajló szájperem alatti, vésett reneszánsz mustra alkotja, amely stilizált levélmotívumokból, tulipánokból

Tárgynév: Tölcséres pohár

Megye: Hunyad

Helység: Hátszeg

Származási helye: Fehérvíz

Anyaga: ezüst, aranyozott

Készítési technikája: vert, vésett

Ornamentika: stilizált növényi, heraldikus

Méretei: Talpátm.: 5,3 cm. Szájátm.: 7,6 cm. M.: 11 cm

Mesterjegye és mestere: többszörösen ívelt mezőben, IK mesterjegy, feloldatlan

Mesterjegy helye: a pohár fenekén

Készítés helye és ideje: 1635

Készítettője: SLKA

Adományozója: Jári János és Biró Anna

Adományozás ideje: 1840

Felirat: E Poharat adgya az Fehérvizi-templomnak / Jári János nevével Biro Annával. / 1840

9b. ábra

9c. ábra

szerkesztett. A leveles fríz a pohár teste felé pontozott öv zárja. A fríz alatt olaszkozorúba foglalt tulajdonjels, alatta csőrében leveles ágat tartó madár, eddig feloldatlan címerábrázolás.

10a. ábra

10.

Tárgynév: Kenyérosztó tányér

Megye: Hunyad

Helység: Hátszeg

Anyaga: ezüst

Készítési technikája: vert, vésett

Méretei: Átm.: 17,4 cm

Mesterjegye és mestere: félköríves lezárású keretben, korona alatt PR jegy: Paulus Roth

Mesterjegy helye: tányér fenekén

Készítés helye és ideje: Brassó, 1668

Adományozója: Csermenyi Mihályné

Felirat: QVID PARAS DENTES ET VENTREM CREDE ET MANDUCASTI AVGVSTINUS 1668

Használat: használatban

Az ezüst, egyszerű kivitelezésű, keskeny peremű, lapos öblű tányér egyetlen díszét peremére vésett majuszkulás körirata alkotja.

10b. ábra

11. ábra

11.

Tárgynév: Kenyérosztó tányér

Megye: Hunyad

Helység: Déva

Származási helye: Bethlen

Anyaga: ezüst, aranyozott

Készítési technikája: vert, vésett

Méretei: Átm.: 18,1 cm

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli

Készítés helye és ideje: 17. század második fele

Adományozója : Bethlen Elek

Adományozás ideje: 1679

Felirat: BETHLEN ELEK ATTA AZ BETHLENI VARBELI TEMPLOMHOZ
ANNO DOMINI 1679

Használat: használatban

Állapot: aranyozása helyenként lekopott

Az ezüsből készült, aranyozott tányér széles peremű, lapos öblű. Peremének alsó részén olvasható a vésett övek közé helyezett, vésett csillagok által tagolt adományozó felirat.

12.

Tárgynév: Kenyérosztó tányér

Megye: Hunyad

Helység: Hátszeg

Származási helye: Klopotiva

Anyaga: ezüst

Készítési technikája: vert, trébelt, gravírozott, szemcsézett, vésett

Ornamentika: növényi

Méretei: Átm.: 17,4 cm

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli

Készítés helye és ideje: 18. század eleje

Adományozója: Pogány János

Adományozás éve: 1733

Felirat: JOHANNES POGÁNY / CURAVIT FIERI EC / CLESIAE RE /
FORMATAE / CLOPOTIWENSIS / ANNO 1733

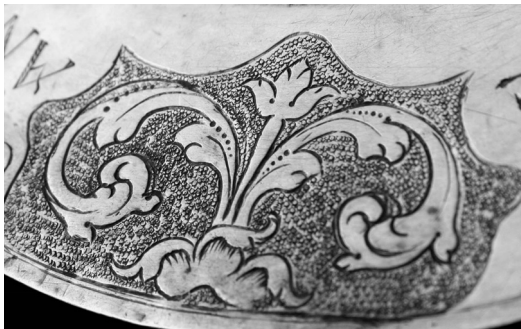
Használat: használaton kívül

Állapot: nem észlelhető károsodás

Az ezüsből készült tányér pereme széles, mélyülő öblének középső része kidomborodik. Peremét négy, szabálytalan karéjos mezőbe foglalt, szemcsézett alapú növényi ornamentika díszíti. Az egymással szembe lévő motívumok azonosak, így két, tulipánból kinövő, szimmetrikusan megszerkesztett, erőteljesen ívelő levelekkel szegélyezett, egyszerű tulipánt és két rombuszba foglalt, négyszirmú virágból kiinduló levelekből szerkesztett motívumot láthatunk. Öblének domború tagozatát szemcsézett alapra he-

12a. ábra

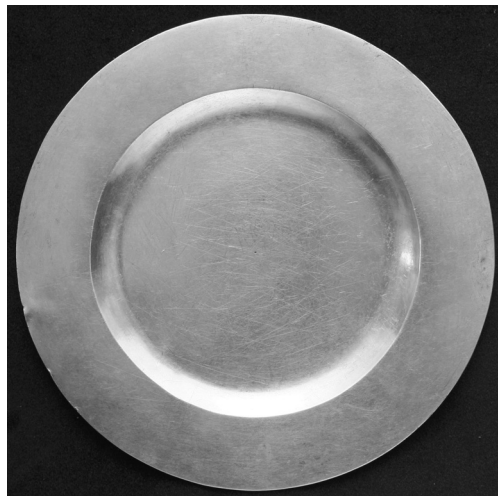

12b. ábra

12c. ábra

lyezett forgórózsa díszíti. Peremének vésett díszei közt olvasható a vésett majuszkulás felirat.

13a. ábra

13.

Tárgynév: Kenyérosztó tányér

Megye: Hunyad

Helység: Hátszeg

Származási hely: Klopotiva

Anyaga: ezüst, aranyozott

Készítési technikája: vert, vésett

Méretei: Átm.: 18,5 cm

Mesterjegye és mestere: hatkaréjos keretben BWP mesterjegye és 13-es hitelesítő Burkhardt Wilhelm Paltzoff

Mesterjegye helye: a tányér fenekén

Készítés helye és ideje: 1775

Adományozója: Puj Puj Krisztina és Klopotivai Pogány Máté

Adományozás ideje: 1775

Felirat: A KLOPOTIVAI REFORMÁTA EKLESZIÁNAK P. P. K. ÉS K. P. M. 1775. ESZT

Használat: nincs használatban

Állapot: jó, kisebb karcolások

Az egyszerű kivitelezésű, keskeny peremű, mély öblű, ezüstitányér aranyozott. Fenekének peremén vésett adományozási körirat olvasható.

13b. ábra

13c. ábra

14.

Tárgynév: Kanna

Megye: Hunyad

Helység: Hátszeg

Származási helye: Klopotiva

Anyaga: ezüst, aranyozott

Készítési technikája: vert, öntött, vésett

Minta: pogány pénzes, növényi, heraldikai

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli

Készítés helye és ideje: 17. század második fele

Adományozója: Nádudvari Krisztina

Adományozás ideje: 1776

Felirat: SZ. E. P. P. N. E. Anno 1677.

Használat: használaton kívül

Állapot: fedélgombja hiányzik, aranyozása pereg, feneké meglyukadt.

Az ezüsből készült aranyozott kanna domború talpának pereme kihajló. A

hengeres testet egy-egy tagolt, öntött öv zárja le. A kanna palástján tizenkét azonos, gyögsoros keretbe foglalt, görög főt ábrázoló, öntött, ráillesztett érmét helyeztek el. A

14b.ábra

14a. ábra

A domború fedél sima, fedélgombja hiányzik, a vizitáció bejegyzése öntött emberfőt ír le. A fedél belsejében enyhén domború, olaszkoszorúba foglalt érmén vésett tulajdonjelzés eddig feloldatlan családi címert fog közre. A kettős ívben záródó címerpajzs akantuszlevelek közé van elhelyezve, benne kar által tartott tartó.

A kanna íves fülének visszahajló részére díszítetlen címerpajzsot helyeztek el, a fül öntött díszítése egymás fölé helyezett liliomokból szerkesztett. Az íves záródású, lemez alakú billentő öntött, virágos kartusok által díszített. A kanna feneké meglyukadt.

15.

Tárgynév: Kenyérosztó tányér

Leltári szám: 174

Megye: Hunyad

Helység: Déva

Anyaga: ezüst, aranyozott

Készítési technikája: vert, vésett

Ornamentikája: heraldikai

Méretei: Átm.: 21,1 cm

Mesterjegye és mestere: karéjos keretben IO monogram és négyzetes keretben 12-es hitelesítő jegy. Feloldatlan

Mesterjegy helye: a tányér fekenén

Készítés helye és ideje: 18. század

Adományozója: Váradi Mózes és Inczédi Ilona

Adományozás ideje: 1778

Felirat: KEMENDI VÁRADI MOSES NEMES HUNYAD VÁRMEGYE MAROS MELLÉKI FŐBÍRÁJA HÜTŐS TÁRSÁVAL INCZÉDI ILONÁVAL CSINÁLTATTÁK E TÁNGYÉRT A DÉVAI REFOR: ECCLÉSIA SZÁMÁRA 1778.

Használat: nincs használatban

Állapot: jó, kisebb karcolások

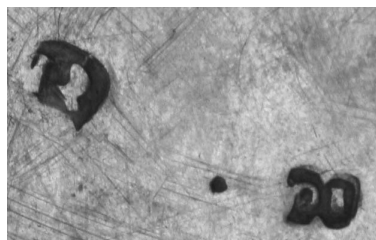
A széles peremű, lapos öblű tányéرت 1778-ban adományozta Váradi Mózes. A tányér öblét a koronával lezárt koszorúba foglalt Váradi család címere díszíti. A címerpajzs alsó részén hét vár látható, e fölött egymással szemben ágaskodó szarvas és oroszlán, köztük zászló. A bal oldali szarvas fölött kardot tartó kar látható, az oroszlán fölött könyöklő férfikar kivont kard hegyén török fejet tart, fölötte kitárt szárnyú, kétfejű sas helyezkedik el. Adományozó felirata a tányér peremére került.

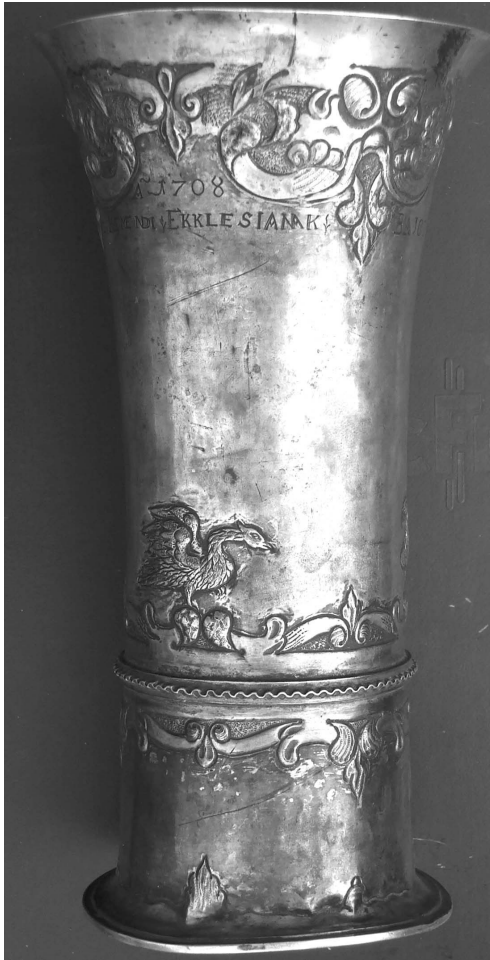
15a. ábra

15b. ábra

15c. ábra

16a. ábra

nalazott, három kisebb és három nagyobb stilizált, liliomos lambrekinnel díszített. A hullámvonalas osztógyűrű fölött, levélmotívumok közé helyezett sasábrázolással találkozunk. Alkotója a madarat háromszor jeleníti meg, kétszer kitárt szárnyakkal, a harmadik ábrázolás fönixmadárhoz hasonló. A talpat az osztógyűrű alatti sávban liliomos és leveles lambrekinek díszítik, alsó részén három egyszerű levéldísz látható.

16.

Tárgynév: Talpas pohár

Megye: Hunyad

Helység: Kéménd

Anyaga: ezüst

Készítési technikája: vert, öntött, trébelt, cizellált, vésett

Ornamentika: növényi, sasábrázolás

Méretei: Talpátm.: 8,4 cm. Szájátm.: 10,2 cm. M.: 19,7 cm

Mesterjegye és mestere: HM mesterjegye és 14-es hitelesítő jegy: Hans Mautner

Mesterjegy helye: a talp peremén

Készítés helye és ideje: Brassó, 1680-as évek

Adományozók: Bagosi Ferenc és Váradi Judit

Adományozás ideje: 1708

Felirat: „BAJORI FERENCZ ES VARADI JUDIT ADTA AZ KEMENDI EKKLESIANAK / A[nno] 1708”

Használat: használatban

Állapot: horpadások, karcolások, aranyozása helyenként lekopva.

Ezüst, trébelt, cizellált, öntött díszítéssel. A hengeres talp pereme erőteljesen kihajlik, testétől hullámvonalas osztógyűrű választja el. A felfele kihajló hengeres test a keskeny, aranyozott szájperem alatt trébelt, gravírozással körvonalozott.

16b. ábra

16d. ábra

16c. ábra

17.

Tárgynév: Kenyérosztó tányér

Leltári szám: 171/1972

Megye: Hunyad

Helység: Déva

Származási helye: ismeretlen

Anyaga: vörösréz, ezüstözött

Készítési technikája: vert, domborított, gravírozott

Ornamentika: növényi

Méretei: Átm.: 20,1 cm

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli

Készítés helye és ideje: 18. század első fele

Használat: használaton kívüli

Állapot: ezüstözése helyenként lekopott

Az ezüstözött vörösréz tányér hatszögű, keskeny peremének széle tagolt. Peremét trébelt, gravírozással körvonalazott, a csúcsoknál összekapcsolt, ívesen kihajló szalagdíszes levélmotívumok díszítik. A szimmetrikusan elhelyezett motívumok hatszor ismétlődnek, beborítva a tányér teljes peremét. Mély öblének domború középső részén az ezüstözés lekopott.

17a. ábra

17b. ábra

18.

Tárgynév: Fedeles kupa

Leltári szám: 1844/GG 70 130

Helység: Bukarest, Muzeul Național de Artă a României

Származási helye: Déva

Anyaga: ezüst, aranyozott

Készítési technikája: vert, öntött, trébelt, cizellált, vésett

Ornamentika: növényi, ószövetségi

Mesterjegye és mestere: Sebastian Hann

Készítés helye és ideje: Nagyszeben, 1697–1699

Adományozója : Naláczi Sára

Adományozás ideje: 1745

Felirat: NALACZI SARA ANO 1745

18. ábra

Használat: használaton kívül

Állapot: jó

Bibliográfia: Viorica Guy Marica: Cănila istoriate ale argintarului Sebastian Hann. In.: *Acta Musei Napocensis*. 1965. 368–400.

Uő: *Sebastian Hann*. Sibiu 1972.

Victor Simion: *Capodopere ale artei metalelor prețioase din România*. București 1997.

A kanna domború talpát öntött növényi ornamentika díszíti, gyümölcsök közül három öntött emberfő bontakozik ki. A hengeres test domborított, két ószövetségi történetet ábrázoló díszítése négy jelenetre tagolt. A mester két-két jelenetben ábrázolja Dávid és Batséba, Zsuzsanna és a Vének történetét. A domború fedél öntött növényi díszítése között meztelen, hátradólt fiú alakja látható. A fedélgombot hárfán játszó szíren alkotja, az íves fül öntött hermával díszített. A kanna testének alsó részén olvasható az adományozási felirat.

19.

Tárgynév: Keresztelő kancsó

Leltári szám: F. 3675

Megye: Kolozs, Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum

Helység: Kolozsvár

Származási hely: Déva

Anyaga: réz, aranyozott

Készítési technikája: vert, öntött, vésett

Ornamentika: heraldikai

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli

Készítés helye és ideje: 17. század első felében

Adományozó: Ecsedi Pál és Nagy Éva

Adományozás ideje: 1677

Felirat: ANNO 1677 DEVAI ECCLESIAHOZ
VALO S[zá]N[toh]AIMAI ECSEDI PAL PUSPO-
KI NAGI EVA

Használat: nincs használatban

19a. ábra

19b. ábra

19c. ábra

Állapot: fedele hiányzik, repedt, korrodálódott

Az aranyozott rézből készült kancsó lába hengeres, öblös, szájánál behúzott testét két öntött öv tagolja. A kiöntővel ellátott kancsó fedele hiányzik, félköríves füle hullámvonalas kialakítású. Az alsó

öv két oldalán vésett, rovátkolt félköríves fríz húzódik. A felső öv alatt olvasható az adományozási felirat: „ANNO 1677 DEVAI ECCLESIAHOZ VALO”. A felirat alatt olaszkoszorúba helyezett, összekapcsolt házassági címer látható, az Ecsedi és Nagy család címerei. Az átnyilazott kar által török főt tartó címerábrázolást „S[zá]N[toh]AIMAI ECSEDI PAL” körirat szegélyezi, a páncélos karon ülő, szájában virágos, leveles ágat tartó madár ábrázolást „PUSPOKI NAGI EVA” felirat szegélyezi. Az 1677-es felirat betűi különböznek e feliratok betűitől, így valószínű, hogy a 17. század első felében készült kancsóra utólag, az adományozáskor vésték rá a feliratot.

20.

Tárgynév: Fedeles pohár

Leltári szám: 173/1972

Helység: Déva

Származási helye: Borberek

Anyaga: ezüst, részben aranyozott

Készítési technikája: vert, öntött, vésett

Ornamentika: növényi

Méretei: Talpátm.: 7,8 cm. Szájátm.: 11,5 cm. M.: 32,5 cm

Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli

Készítés helye és ideje: 1736

Készítető: Rhédey József és Bíró Anna

Adományozó: Teleki Kata

Adományozás ideje: 1791

Felirat: korábbi: A MENNYEI NAGY URNAK ASZTALARA ISTENES BUZGOSAGOKBOL KESZITETTEK EZEN POHART KIS R[éde]j REDEI JOSEPH ES FELESEGE BIRRO KATA ANNO 1736 későbbi: A[nn]O1791-ben PEDIG G. TELEKI KATA B ALVINTZI GÁBORNÉ AJÁNDÉKOZTA A BORBEREKI REFORMÁTA ECCLESIAÉNAK.

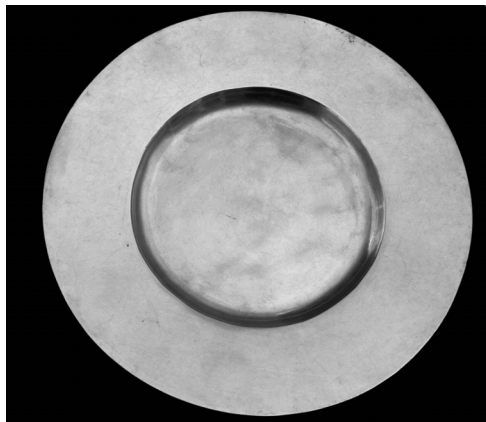
Használat: használaton kívül

Állapot: jó

A részben aranyozott fedeles pohár szájperem felé szélesedő testét csavart kannelurák díszítik. A szájperem alatti aranyozott mezőbe vésték be a két adományozó feliratot. A pohár fedelének pereme erőteljesen kihajlik, negyedkörív keresztmetszetű tagozatát csavart kannelurák ékesítik. Aranyozott hornyolat felett, csavartdíszű tagozaton helyezkedik el a forgácsdíszből és tulipánból szerkesztett, csokrot ábrázoló fedélgomb.

20. ábra

21. ábra

21.

Tárgynév: Kenyérosztó tányér
 Leltári szám: 173/1972
 Helység: Déva
 Származási helye: Borberek
 Anyaga: ezüst, részben aranyozott
 Készítési technikája: vert, vésett
 Méretei: Átm.: 15,6 cm
 Mesterjegye és mestere: jelzés nélküli
 Készítés helye és ideje: 1791
 Adományozó: Teleki Kata
 Adományozás ideje: 1791
 Felirat: A[nn]O1791-ben
 PEDIG G. TELEKI KATA B

ALVINTZI GÁBORNÉ AJÁNDÉKOZTA A BORBEREKI REFORMÁTA
 ECCLESIAÉNAK

Használat: használaton kívül

Állapot: jó

A részben aranyozott tányér pereme széles, öble lapos. Az egyszerű tányér egyetlen díszet peremének alsó részére vésett felirata alkotja.

Goldschmiedarbeiten aus Reformierten Kirchengemeinden Deva und Hatszeg (16–18. Jahrhundert)

Die Goldschmiedarbeiten die in dieser Artikel verarbeitet sind auch heute Eigentümer der gemeinden aus Reformierten Kirchenkreis Hunyad–Zaránd. Ich versuchte alle mögliche Informationen versammeln und so ein Überblick von die künstliche Richtungen der reformierte Patronen dieses Gebietes in 16–18 Jahrhunderten machen. Leider in vorigem Zeit hat man sehr wenig mit diese Theme beschaeftigt. Unsere Analyse will neben der fachmaessige Beschreibung auch ein Spiegel für die alltaegliche Leben, Gebrauche und Fachniveau der vorigen Jahrhundertes sein.

Die verarbeitete Goldschmiedarbeiten kommen aus 8 verschiedene Kirchengemeinden und sie sind heute in Deva und Hatszeg. Sie sind so ornamental, wie förmlich sehr heterogen: Werke von unbekanntes Meistern aus dem 15–16 Jahrhundert, Objekte der Meister aus Kronstad, Hermanstadt und Klausenburg. Neben dem spaetgotischem Kelch finden wir ein renessantischer Pokal, auch barockzeitliche und klassische Objekte.